

NOTIȚĂ COMPLEMENTARĂ DESPRE DESCOPERIREA DIPLOMEI DE LA GROJDIBODU

Dan Dana*

Rezumat: *Notița aduce alte precizări despre data descoperirii diplomei militare de la Grojdibodu (CIL XVI 75 = IDR I 10), referitoare la armata Daciei Inferioare, și primele ecouri în literatura vremii.*

Résumé: *La notice apporte d'autres précisions sur la date de découverte du diplôme militaire de Grojdibodu (CIL XVI 75 = IDR I 10), concernant l'armée de la Dacie Inférieure, et les premiers échos dans la littérature de l'époque.*

Cuvinte-cheie: *Dacia romană, diplomă militară, epigrafiă latină, Grojdibodu, colecții.*

Mots-clés: *Dacie romaine, diplôme militaire, épigraphie latine, Grojdibodu, collections.*

Această scurtă notiță aduce câteva precizări cu privire la data descoperirii diplomei militare de la Grojdibodu (CIL XVI 75 = IDR I 10), republicată recent împreună cu poze ale tuturor fețelor de semnatarul acestor rânduri și de Dorel Bondoc, autorul monografiei despre podul roman de la Dolni Vadin (Valeriana?)-Grojdibodu¹. Este vorba de o copie a unei constituții imperiale referitoare la armata Daciei Inferioare, datând din 22 martie 129.

Soldatul beneficiar, Eupator fiul lui Eumenes, era originar din Sebastopolis (din Pont, în provincia Galatia, ulterior Cappadocia) și slujise în *vexillatio equitum Illyricorum*, la origine un *numerus* de călăreți selectați din Illyricum – probabil cu ocazia cuceririi Daciei. Este semnificativ faptul că o diplomă recent publicată atestă eliberarea printr-o constituție din 18 februarie 129 a lui Calicles fiul lui Buccio, originar tot din Sebastopolis, călăreț în *ala Gallorum Flaviana* din Moesia Superior². Avem astfel dovada unui grup de recruți originari din teritoriul acestei cetăți din Asia Mică care au fost vărsați în 101 în mai multe unități auxiliare din provinciile balcanice, dintre care unii au fost selectați în acel *numerus* transferat în Dacia³.

Nu numai condițiile descoperirii acestui document de bronz, dăruit de Alexandru Ioan Cuza lui Napoleon al III-lea și ajuns tocmai din acest motiv în colecțiile Muzeului Național de Antichități din Saint-Germain-en-Laye, unde este conservat până în zilele noastre, sunt nelămurite, dar până și anul exact al descoperirii. Mai multe date au fost astfel avansate⁴: Alexandru Odobescu, care a încercat, cu rezultate parțiale, să deslușească condițiile descoperirii, indică anul 1838; Léon Renier precizează „martie 1839”; cei mai mulți, precum Dumitru Tudor și Ion Iosif Russu, dau însă data greșită de 1842.

Consultarea primelor relatări din Principate despre descoperirea de la Grojdibodu (uneori este menționată și o localitate vecină, Gura Padinii), confirmă acum data indicată de către Odobescu, în monografia sa despre antichitățile fostului județ Romanați⁵.

În ordine cronologică, prima mențiune este o notiță anonimă din primul ziar vernacular din Țara Românească, *Curierul Românesc*, condus de Ion Heliade Rădulescu, din data de sâmbătă 18 februarie 1839⁶. Sub rubrica „București”, primele două pagini se referă la această descoperire

* CNRS/Centre HISOMA (Lyon), ddana_ddan@yahoo.com.

¹ Dana, Bondoc, 2014 (= Dana, Bondoc, 2018).

² Eck, Pangerl, 2018, pp. 224-230. Doi copii sunt numiți pe diplomă, Marcus și Prisca.

³ Despre acești doi soldați recrutați în același timp, vezi Matei-Popescu, Țentea, 2018, pp. 22-23.

⁴ Pentru detalii, vezi Dana, Bondoc, 2014, p. 204.

⁵ Odobescu, 1878 (= Avram, Ciucă, 1989, pp. 94-243).

⁶ *Curierul Românesc. Gazetă politică, comercială, și literară*, nr. 26 (an X), 18 februarie 1839, pp. 1-2. Această primă semnalare îi era cunoscută eruditului maghiar János Erdy (Erdy, 1858, p. 7).

indicată ca fiind recentă. Suprinzătoare este folosirea exclusivă, la această dată timpurie, a alfabetului latin și a unei grafii ușor latinizante pentru redactarea notiței⁷, care sună astfel:

La satul Grojdiboldul [*sic*] din județul Romanați, proprietate a D. Medelnicea Dim. Jianul, aproape de Celeiu s'aflat de curând în șanțul grădinei unui lăcuior, două tabule mici de aramă prinse una de alta cu o legătură suptire de fier petrecută printr'însele. Dintr'a acestea, pe una este următoarea inscripție [[urmează ediția diplomatică, cu puține greșeli]].

Iar pe cealaltă se vede inscripția următoare [[urmează lista martorilor]].

Acest document rar și prețios pentru Istoria nației noastre române se află acum în cabinetul de anticități al D. marelui Ban Michael Ghica.

Traducerea pe scurt [[românească]].

Finalul notiței este însă scris în chirilice: folosirea grafiei latine apare deci determinată de semnalarea unei descoperiri care putea servi în epocă tezei obârșiei latine. Tocmai ideea acestei origini nobile, care se generalizează ca urmare a diferitelor producții ale Școlii Ardelene, începe să fie preluată cu entuziasm în Principate în plină epocă romantică:

Această tălmăcire se va face în unul din numeroasele următoare cu slovele obișnuite. Aici s'a pus astfel [*sic*] pentru a vedea [*sic*] streinii pe lângă acest document istoric și limba noastră, care poate sluji de un viu document al originii noastre.

Iată deci că data furnizată de Léon Renier (martie 1839) este eronată, anul 1838 fiind cel al descoperirii diplomei, după cum scrisese mai bine informatul Odobescu. În februarie 1839, cele două plăci de bronz se aflau deja la București, în colecția lui Mihail (Mihalache) Ghica, ele fiind între timp descifrate și interpretate destul de corect. Aceasta reiese și din descrierea oferită de nimeni altul decât cumnatul banului, colonelul Vladimir Moret de Blaremburg (1811-1846), ofițer în armata rusă, stabilit în Țara Românească⁸. În al său *Annuaire de la Principauté de Valachie* din 1842, capitolul „Vestiges d'antiquités Romaines” se încheia astfel⁹:

Nous terminerons cette esquisse archéologique par la publication d'une découverte toute récente, faite aux environs de Tchéléi, d'une tablette en bronze, sur laquelle on lit l'inscription suivante, conservée à Boukarest dans le cabinet d'antiquités de Mr. le Grand Ban Michel Ghica, frère du Prince régnant, et en face de laquelle nous plaçons sa traduction en langue Valaque moderne, afin de mieux constater l'analogie de cette dernière avec le latin sa langue mère [[urmează textul latin și traducerea românească, cu greșeli]].

În fine, o a treia relatare în ordine cronologică apare în 1844 într-un jurnal ieșean, *Arhiva Albinei*, condus de Gheorghe Asachi. Într-un articol semnat de Gheorghe Săulescu, o referire despre neamul bessilor prilejuiește o relatare despre diploma de la Grojdibodu, pe care era trecută și *cohors II Flavia Bessorum*. Iată ce scria eruditul moldovean¹⁰:

(...) precum se adevărește din următoarea inscripție, aflată pe o tablă de bronz deșterinată în Țara românească, în preajma [*sic*] Celeiului, care se păstrează în Cabinetul Marelui Ban Mihail Ghica [[urmează transcrierea diplomatică și traducerea românească]].

⁷ În această perioadă de tatonări, una dintre deosebiri este grafemul „â” pentru vocala „ă”. Merită semnalat faptul că alfabetul latin va fi introdus oficial în cele două Principate abia peste două decenii. Exact același text din *Curierul Românesc* este copiat, în chirilice, în *Gazeta de Transilvania*, nr. 18 (19 martie 1839, Brașov), pp. 46-47 (cu transcriere și traducere); altă relatare, cu textul latin și traducerea românească (în chirilice), apare în *Albina Românească*, an X, nr. 18 (2 martie 1839, Iași), pp. 69-70.

⁸ Al doilea soț al Pulcheriei Mavros, sora lui Mihail Ghica.

⁹ Moret de Blaremburg, 1842, pp. 146-147. Se cuvine să menționăm nota de la aceleași pagini, care evocă preocupările tatălui său, consilierul de stat Jean Moret de Blaremburg (1772-1831), în Noua Rusie (adică sudul Ucrainei), privitoare la coloniile grecești din regiunea Odesei, deci a Olbiei Pontice, iar în Valahia ale lui Mihail Ghica, prezentat drept fondator al Muzeului Național din București, dar al cărui cabinet particular este deopotrivă amintit. Vezi Pippidi, 1969, pp. 294-296.

¹⁰ C. G. Seulescu, în *Arhiva Albinei pentru arheologie română și industrie*, nr. 3, 1844, p. 5.

Descoperită pe moșia Jienilor¹¹ de la Grojdibodu, cândva în cursul anului 1838, diploma ajunge în cabinetul de antichități al banului Mihalache Ghica, fiind deci semnalată și publicată pentru prima oară în februarie 1839, înainte de a cunoaște o nouă peregrinare și ediții ulterioare, prima dintre ele fiind a lui Joseph Arneth, în 1843, după o litografie trimisă cu generozitate de către colecționarul bucureștean¹². Descoperirea, care făcuse senzație în epocă¹³, mai este menționată într-un discurs din 1839 al lui Mihail Kogălniceanu către „Société odessienne d’histoire et d’antiquités”, când este ales membru al acestei societăți arheologice din Odessa¹⁴:

„Dans un autre endroit, encore en Valachie, on a découvert des tablettes en airain, donnant droit de naturalisation romaine à plusieurs soldats dont les noms sont cités et qui s’étaient distingués dans les guerres contre les barbares. Ces tablettes sont uniques”.

BIBLIOGRAFIE

- Arneth, J. 1843. *Zwölf römische Militär-Diplome*. Viena.
- Avram, Al., Ciucă, M. 1989 (ed.). *Odobescu. Opere*. V. București.
- Croitoru, C., Apostu, G. 2006. Inițiative arheologice reflectate în presa de la mijlocul secolului al XIX-lea. Colecțiile Ghica și Mavros. *Danubius* 24, pp. 87-97.
- Dana, D., Bondoc, D. 2014. Anexa VI. Diploma de la Grojdibodu (*CIL XVI 75 = IDR I 10*). Annexe VI. The Diploma from Grojdibodu (*CIL XVI 75 = IDR I 10*). In: D. Bondoc (ed.), *Podul roman de la Dolni Vadin (Bulgaria)-Grojdibodu (România). The Roman Bridge Dolni Vadin (Bulgaria)-Grojdibodu (Romania)*. Craiova, pp. 204-222.
- Dana, D., Bondoc, D. 2018. Appendix 6. The Diploma from Grojdibodu (*CIL XVI 75 = IDR I 10*). In: D. Bondoc, *The Roman Bridge between Dolni Vadin (Bulgaria) and Grojdibodu (Romania)*. Oxford (*Archaeopress Roman Archaeology* 38), pp. 96-103.
- Eck, W., Pangerl, A. 2018. Neue Diplome aus der Zeit Hadrians für die beiden mösischen Provinzen. *ZPE* 207, pp. 219-231.
- Érdy, J. 1858. A Pannonia és Dacia térein ekkorig talált becsületi bocsátványok. In: *Régiségtani közlemények*. Buda.
- Matei-Popescu, F., Țentea, O. 2018. *Auxilia Moesiae Superioris*. Cluj (*The Centre for Roman Military Studies* 9).
- Moret de Blaremborg, Vl. 1842. *Annuaire de la Principauté de Valachie*. București.
- Odobescu, Al. 1878. *Anticuitățile județului Romanați*. București.
- Pippidi, A. 1969. Vechi epigrafiști și anticari în Țările Române. *StudClas* 11, pp. 279-296.
- Pippidi, A. 1970. Alți anticari și epigrafiști români din secolul al XIX-lea – de la Kogălniceanu la Bălcescu –. *StudClas* 12, pp. 241-246.
- Vintilă-Ghițulescu, C. 2013. *Evgheniți, ciocoi, mojici. Despre obrazyele primei modernități românești 1750-1860*. București.

¹¹ E surprinzătoare afirmația „familia [lor] nu va reuși să dăinuie [de vreme ce] în Arhondologia din 1837 nu găsim nici urmă de boierii Jianu” (Vintilă-Ghițulescu, 2013, p. 52 n. 2). Or, numele lor de familie se va schimba curând în Cesianu/Cezianu, printr-o legătură fictivă cu numele guvernatorului roman de pe diplomă, Plautius Caesianus; vezi pentru detalii Dana, Bondoc, 2014, p. 205 n. 5.

¹² Arneth, 1843, pp. 54-59, nr. VII.

¹³ Vezi alte ecouri la Croitoru, Apostu, 2006, p. 90: *Cantor de avis și comers*, II, 1838-1839, pp. 229-231; împreună cu alte inscripții, într-un ziar grecesc din București, *Ο Ζέφυρος τοῦ Ἰστροῦ* (an I, 1841), în articolul „Ἀρχαιολογικά” al lui G. G. Papadopoulos, profesor de literatură greacă la Sf. Sava.

¹⁴ Cf. Pippidi, 1970, p. 243. Mihalache Ghica era și el membru al societății din Odessa (*Odesskoe obșchestvo istorii i drevnostej*) și plănuia în 1842 realizarea unui corpus al inscripțiilor grecești și latine din cele două Principate (cf. Croitoru, Apostu, 2006, p. 87).